

DAGENS FRÅGOR

Den 7 juni 1944.

Det nordiska institutet i Sverige. Diskussionen om ett nordiskt institut i Sverige har tystnat, sedan det blivit klart, att sakkunnigutlåtandet från i julas icke kommer att åtföljas av någon proposition till årets riksdag. Frågan betraktas tydligen såsom tills vidare skrinlagd. Man kan icke förvåna sig över att nordiska kulturfrågor och samarbetsproblem kommit en smula i skymundan inför det avslutande krigsskedets stora, kanske icke minst för de nordiska folken ödesdigra händelser. Kravet på en särskild institution i Sverige för nordisk verksamhet är emellertid alltför starkt grundat för att i längden kunna avvisas. Det skadar därför icke att taga en återblick på den diskussion, som förts, och göra ett försök att hyfsa ekvationen.

De sakkunniga med överståthållare Nothin i spetsen föreslogo, att man från svensk sida ofördröjligen skulle upprätta en nordisk institution med folkhögskolebetonad undervisning, möten och kurser samt utredningsverksamhet på sitt program. Ledningen skulle utövas av staten och ett antal riksorganisationer. Staten skulle i det väsentliga svara för kostnaderna. Förläggningsorten skulle bli Mariefred eller Strängnäs. Emellertid tänkte man sig, att hela organisationen tills vidare skulle ha provisorisk karaktär. I tidens fullbordan skulle, om grannfolken så önskade, den svensknordiska regimen avlösas av en samnordisk och kostnaderna fördelas mellan Nordens länder. I samband därmed borde verksamheten flyttas till trakten av Göteborg.

Detta program erhöi i presskommentarer och remissyttranden ett ganska blandat mottagande. Med stöd av universiteten reste företrädare för västkustens intressen ett livligt motstånd. Samtidigt anslö sig skolöverstyrelsen, riksantikvariern och en lång rad organisationer med iver till förslaget huvudtanke, något som dock icke hindrade, att erinringar framfördes på olika punkter. Man måste nog erkänna, att kritiken mot utredningen icke varit helt obefogad. Genom de sakkunnigas i och för sig lofvärda strävan att tillgodose olika synpunkter har förslaget blivit väl omfattande och diffust. Distinktionen mellan ett samnordiskt och ett svensknordiskt institut är icke konsekvent genomförd. Vad ligger då i dessa begrepp?

Idén om ett samnordiskt institut leder sitt ursprung från Grundtvigs mer än hundraåriga plan, enligt vilken Nordens vetenskapliga liv skulle koncentreras till ett enda stort universitet, en »Nordens Högskole» i Göteborg. Denna fantastiska tanke saknar naturligtvis aktuellt intresse. Det kan knappast heller bli fråga om att grunda ett särskilt nordiskt universitet vid sidan av bestående akademiska läroanstalter. Framtidsdugliga äro däremot de strävanden, som gå ut på att skapa å ena sidan en härd för vetenskaplig forskning i nordiska frågor, å andra sidan en skola för högre, icke-akademisk undervisning i nordiska ämnen, om man så vill ett nordiskt folkuniversitet. På båda

dessa områden föreligger verkligen behov av en allmänordisk institution såsom ett uttryck för de nordiska folkens andliga samhörighet. Vare sig uppslagen förverkligas samtidigt eller vart för sig, måste det ske under samnordiska auspicer. Icke nog med att forskare, lärare, elever måste komma från alla delar av Norden, även ledningen måste vara gemensamt nordisk och kostnaderna bära enligt rimliga principer uppdelas mellan Nordens länder. Uppfyllas icke dessa villkor, blir hela syftet förfelat.

Men det kan också tänkas, ja, det existerar redan, andra slags nordiska institutioner, nämligen fasta mötesplatser, anknutna till det nordiska föreningssamarbetet och särskilt föreningarna Nordens verksamhet. Härvidlag kan någon grundtvigsk härstamning alls icke åberopas. Utgångspunkten är helt enkelt den tendens till kollegial sammanslutning i Norden, som alltsedan 1800-talets mitt gjort sig allt starkare gällande. Det spontant framvuxna samarbetet mellan likställda grupper i Nordens olika länder — yrkes- och intressegrupper, religiösa och politiska riktningar m. fl. — har, såsom ett arv från studentskandinavismen, burit på en nordiskt-ideell strävan. Vid slutet av det förra världskriget förtätade sig denna i de fem föreningarna Norden, vilka skulle ha till uppgift »att fördjupa samhörighetskänslan de nordiska folken emellan, vidga deras ekonomiska och kulturella förbindelser och befordra samarbetet mellan dem». Det dröjde icke länge, förrän man inom varje förening erfor behov av att äga en permanent institution för nordisk verksamhet. Den danska föreningen fick redan 1924 såsom gåva Hindsgavls slott på Fyen, som ehuru delvis otillräckligt har spelat en viktig roll; föreningen Norden i Finland är innehavare av Svartå herrgårdsbyggnad, dock ännu ej tagen i bruk; på Island börjar man i år att bygga Nordens hus. Vad Sverige och Norge angår, befinner sig frågan däremot ännu på diskussionsstadiet.

Om nu en eventuell samnordisk institution skulle förläggas i Sverige — något som kan synas naturligt med hänsyn till geografiska förhållanden — kan då icke denna tillika tjänstgöra såsom svensk-nordiskt centrum? Man har brukat anse detta, men säkerligen med orätt. En svensknordisk mötesplats skulle förmodligen ha kommit till stånd för länge sedan, om icke problemet onödigtvis komplicerats, därigenom att idén om en samnordisk kulturhärd kommit med i spelet. I det tvångsfria, på likställighet och ömsesidigt utbyte vilande nordiska samarbetet bildar som bekant anordnandet av olika sammankomster, möten, konferenser, kurser o. s. v., ett viktigt led. Dessa sammankomster hållas alternerande i de olika länderna. En centralisering av mötes- och kursverksamheten är utesluten, även om ett samnordiskt institut skulle komma till stånd. Med hänsyn till sin uppbyggnad kan detta omöjligt övertaga värdskap för ett särskilt lands räkning. Slutligen står det klart, att endast en svensk institution kan fullfölja det nordiska folkupplysningsarbetet i Sverige, bli ett organ för nordisk påverkan genom undervisningsväsendet, föreningslivet och pressen o. s. v. Under alla omständigheter behöves sålunda en svensknordisk institution, som representerar Sverige i

nordiska sammanhang, företräder de strävanden inom landet, som gå ut på att vidga och befästa nordiskt samarbete, samt utgör ett spridningscentrum för nordisk förkunelse.

När man med dessa synpunkter för ögonen granskar de sakkunnigas utredning, kommer man till delvis andra resultat, än de ha gjort. Provisorietanken kan då utan vidare strykas. Dels är det föga troligt, att grannfolken skulle vilja bli delägare i en nordisk institution, som grundats på svenska förutsättningar, dels kommer ju en sådan institution att bevara sitt fulla existensberättigande, även om det samnordiska programmet skulle förverkligas. Under sådana omständigheter finnas ej heller samma skäl som eljest att ifrågasätta flyttning av det svensknordiska institutet från dess ursprungliga förläggningssort, vilken av praktiska skäl måste sökas på icke alltför långt avstånd från Stockholm. Vid undersökningar inom ecklesiastikdepartementet ha blickarna alltmer kommit att riktas mot Strängnäs. Den idylliska stifts- och gymnasiestaden synes erbjuda utomordentliga fördelar för en nordisk institution, både vad ortsmiljön och lokalmöjligheterna angår.

Med tanke på det nordiska samarbetets utveckling måste man livligt hoppas, att ett svensknordiskt institut utan något längre dröjsmål skall komma till stånd. Om statens medverkan icke står att vinna i den omfattning, som de sakkunniga ansett önskvärd, skulle då inte föreningen Norden och dess mäktiga samverkande medlemmar, de stora riksorganisationerna, själva kunna klara finansieringen?

Ett danskt-nordiskt institut. Frågan om skapandet av ett svenskt-nordiskt institut är aktuell. Sakkunnigas förslag har blivit föremål för överväganden inom olika instanser. Bland de yttranden, som därvid framkommit, har man kunnat finna bl. a. den meningen företrädd, att det är meningslöst att skapa ett nordiskt institut, som inte blir allnordiskt, och att därför dylika planer inte bör förverkligas förrän efter krigets slut. Ett svenskt-nordiskt institut kommer inte att få några viktiga uppgifter, har det sagts.

Det kan kanske i detta sammanhang vara lämpligt att erinra om det nordiska institut, som existerar i Danmark sedan några år tillbaka. I mångt och mycket är dess arbete upplagt efter andra linjer än dem som är på tal i Sverige, men det bör ändå på flera sätt kunna tjäna som förebild och som ett exempel på att ett nordiskt institut kan få viktiga uppgifter, även om dess verksamhet måste inskränkas till hemlandet.

Nordisk Institut, som har arbetscentraler dels i Gråsten i Sönderjylland, dels i Köpenhamn, är inte något statligt företag utan har vuxit fram ur Dansk-nordisk Ungdomsforbund, en förening, som förra året kunde fira sitt 10-årsjubileum. Föreningen hette ursprungligen Det unge Grænseværn och bildades alltså 1933. Dess skapare, läraren Per Marcussen från Haderslev, som i egenskap av sönderjyde kämpade på tysk sida i förra världskriget, var en av de icke alltför många,

som redan vid nationalsocialismens makttillträde förstod, att den nya tyska andan skulle bli farlig för Danmark. För att skydda danskheten i Sönderjylland bildade han därför Det unge Gränsevärn, som med speciellt sikte på ungdomen trädde vid sidan av de redan existerande sönderjydskas föreningarna. Inte endast Sönderjyllands ungdom skulle väckas till insikt om sin hotade ställning, utan föreningen skulle arbeta över hela Danmark för att göra gränsländets sak till landets sak. Men det var inte nog med detta. Sönderjyderna har en klar känsla av att de bor vid hela Nordens sydgräns. I Claus Eskildsens Dansk Gränsläre (1936), som är den mest kända boken i dessa frågor, lägger sig författaren vinn om att uppvisa, hur djupt ner i folkseden gränsen mellan danskt och tyskt tränger i Sönderjylland. Gemenskapen är trots alla geografiska gränser mycket större mellan danskt och svenskt och norskt än mellan danskt och tyskt här nere. Därför är det Nordens sydgräns, som det här gäller att försvara: Eftersom sönderjyderna är angelägna om att känna hela Norden bakom sig vid sin militärt svår-försvarade gräns, var Det unge Gränsevärn från början nordiskt orienterat.

Verksamheten startade med möten av olika slag. Vid det första årsmötet, som samlade 35,000 deltagare medverkade förutom kända danskar bl. a. Lauritz Weibull från Lund och Ronald Fangen från Oslo. Bland talare vid senare årsmöten finner man Manfred Björkquist och bland danskarna Kaj Munk och flera biskopar. De flesta talarna har dock varit författare och politiker ur sönderjydernas egna led.

Mer än de stora årsmötena betydde kanske de smärre mötena ute i landet. Marcussen var en outtröttlig talare, och runt om i landet startade han smärre avdelningar och studiecirklar. Snart kom en tidning i gång, som fick namnet Folkung efter den siste Folkungen, Olov den unge, som skulle tagit Nordens förenade kronor i arv efter drottning Margareta. För att göra landets ungdom bättre bekant med gränstrakterna inrättades vandrarehem nära gränsen. Ett sådant, Kollunds gränsehjem, hade jag tillfälle att besöka i maj 1943, underbart beläget vid Flensburgfjorden endast ett par kilometer från Flensburg. Där mottar man skolresor och enskilda besök och ordnar dessutom kurser och möten av olika slag. Man hoppas livligt, att det snart skall bli möjligt också för ungdom från Nordens andra länder att komma dit.

Allt eftersom Det unge Gränsevärn fick fler medlemmar, kunde verksamheten utvidgas. År 1939 inrättade man ett institut, Folkunginstitutet, och i samband därmed förvärvades ett hus i Gråsten, som blev central för arbetet. Följande år ändrades föreningens namn till Dansk-nordisk Ungdomsforbund, och institutet fick snart heta Nordisk Institut. Som sådant intar det en fullt självständig ställning, men arbetet utföres i nära kontakt med ungdomsforbundet.

Ockupationen betydde intet avbräck i arbetet, som i stället alltjämt utvidgades. Nu tillkom ett bokförlag, Folkungforlaget. Senare har institutet också startat en nordisk brevskola och på alla sätt tjänstgjort som central för nordisk verksamhet. En stor del av den entusiasm för ett förenat Norden, som finns på många håll i Danmark,

kan säkerligen spåras tillbaka på Dansk-nordisk Ungdomsforbunds och Nordisk Instituts insats. På flera sätt har Marcussen fått bevis på den aktning och den uppskattning hans arbete röner. Bland de många gåvor och donationer han fått mottaga kan särskilt nämnas några gårdar vid Flensborgfjorden, som skänkts av direktör M. Hammerich att användas till sommaruppehåll för konstnärer från de nordiska länderna.

För närvarande hindras institutets arbete av att Folkunghus är taget i bruk av tysk militär. Vid tiden för mitt besök där fick man ännu använda några rum, men senare har också dessa rekvirerats. Jag fick ett livligt intryck av hur man oförtrutet fortsatte arbetet trots de svåra förhållandena. Ett arkiv höll på att upprättas med tidningsurklipp från Nordens alla länder, också Finland. Nordisk Institut är ett av de tyvärr alltför få ställen i Danmark, där man kan finna verklig förståelse för Finlands läge. Förlaget fortsatte att ge ut böcker och broschyrer. Det är en ganska imponerande rad skrifter, som förlaget utgivit under åren. Läger man samman upplagorna av alla dess tryckalster, når man en siffra på omkring 1 miljon. De arbeten, som utsänts i de största upplagorna är Örne-Petander-Kleens Nordens Forenede Stater och Atos Wirtanens Et forenet Norden. Några nummer i serien Nordiske Kroniker må anföras: Weibull-Rasting-Ström: Enhedstanken i Norden, Clausen: Nordisk språgfällesskap, Arnfred-Christiansen-Kjär: Den nordiske højskole, Ohlin-Humlum-Örne: Norden som økonomisk enhed, Sandler-Kleen: På vej mot Norden, Stangerup-Mogensen-Nielsen: Svensk åndsliv i dag, Munck: Svenske personligheder om Norden, Fangen: Norsk litteraturs historie, Järvinen: Hvor står Finland?, Thorarinsson m. fl.: Island under ockupationen. I en annan serie, Tidsdokumenter, har bl. a. utgivits Erik Hj. Linders skrift om Sveriges neutralitetspolitik.

Strax före den 29 augusti 1943 utkom Folkungbladet med ett stort jubileumsnummer, som innehöll översikter av verksamheten under de gångna tio åren men också framtidsblickar. »En nordisk forbundsstat bör være målet; är överskriften över ett samtal med Århusprofessorn Carl Rasting, och under den rubriken kan också det mesta av numret i övrigt liksom också föreningens och institutets arbete i stort samlas.

Den 29 augusti betydde ett avbräck i arbetet, eftersom Marcussen blev arresterad. Men han blev snart åter fri, och verksamheten kunde fortsättas. Trots skärpta censurbestämmelser utkom Folkung-Bladet fortfarande under hösten med nordiskt stoff. Oförfärat fortsätter man att sprida upplysning om Nordens andra länder, att uppvisa vilka fördelar en gemensam nordisk statsbildning skulle erbjuda och att planera en sådan statsbildnings former. Större möten får för närvarande inte hållas och vad som helst får inte tryckas, utan arbetet får nu huvudsakligen bedrivas i smärre kretsar, studiecirklar o. dyl.

I Sverige är det danska Nordisk Institut inte mycket känt. En tid hade Marcussen en svensk medarbetare, Arne Lindgren, som nu i sin tidning Nordisk Handling arbetar för upprätande av en liknande institution i Sverige. Lyckligare vore det emellertid, om ett svenskt-nordiskt institut kunde komma till stånd med statligt stöd. Det är en

lätt iakttagbar skillnad mellan svenskt och danskt liv, att vi i Sverige är mera vana vid initiativ uppifrån, vid signaler från våra ledande personligheter, medan man i Danmark alltid väntar, att idéer och initiativ skall komma från folkdjupet. Så är det också med den nordiska tanken. Som svensk tillfrågas man ständigt i Danmark, i vilken grad den nordiska tanken lever i det svenska folket. I Danmark har man sina stora nordiska föreningar: Dansk-nordisk Ungdomsforbund med c:a 50,000 medlemmar, Det frie Nord med 30,000 och Norden med 20,000. Våra nordiska föreningar kan inte peka på någon sådan massanslutning. Det förefaller, som om det svenska folket också i den nordiska frågan snarast avaktar initiativ och signaler upifrån, och vi har en rad framskjutna personligheter, som i tal och skrift uttalat sig. Av denna anledning skulle också i frågan om ett nordiskt institut ett statligt initiativ vara välkommet. Att ett sådant institut skulle kunna få viktiga uppgifter, även om det tills vidare inte kunde få allnordisk karaktär, torde en jämförelse med det danska institutet visa. Så snart det av sakkunniga utarbetade förslaget blev känt i Danmark uttalade Per Marcussen sin stora glädje över utsikten att få ett svenskt institut att samarbeta med.

I Danmark väntar man från Sverige initiativ i riktning mot det nordiska samgående, som kan ge Norden och kanske främst Danmark en tryggare framtid. För vida kretsar i det danska folket skulle det bli till stor besvikelse, om de planer, som nu är uppe på att skapa ett svenskt-nordiskt institut och som man noggrant följer, helt skulle rinna ut i sanden.

Sten Rodhe.

Lektorer och adjunkter. I anslutning till gamla tvistefrågor men säkert också med sidoblickar på den stora skolutredningen ha lärarorganisationer visat en påtaglig benägenhet att väpna sig med statistiska utredningar. Statistikens karaktär av en besvärlig vetenskap, där man lätt vandrar vilse, är ju så allmänt känd, att den blivit ett ordstäv. Alldeles särskilt vanskelig är naturligtvis den statistik, som icke tillkommit för att ge objektiv vetenskaplig belysning åt ett problem utan för att stödja en ståndpunkt, som var stadgad, redan innan den statistiska undersökningen företogs. Detta gäller, även om vederbörande ärligt bemödar sig att vara så opartisk som möjligt. Så har det t. ex. gått, när folkskollärarna sökt överbevisa statsmakter och klenrogna målsmän om att barnen äro väl betalda för ett års tidsförlust genom att i den fyraåriga realskolan kunna påräkna så mycket bättre slutbetyg än i den femåriga, att det motsvarar skillnaden mellan två B och två Ba.

I n:r 10 av Tidning för Sveriges läroverk framlägger nu läroverksadjunkt S. L. Fries ett nytt bidrag till skolstatistiken: läroverksadjunkternas organisation har gjort en utredning för att ställa »*gymnastieundervisningen i statistisk belysning*» genom att visa dess fördelning på lektorer, adjunkter och andra lärarkategorier. En tabell över tjänstgöringens fördelning i samtliga läroämnen sammanfattas på följande sätt:

Tjänstgöringens fördelning på alla lärarkategorier för alla läroämnen sammanlagt. Siffrorna gälla gymnasiet och realskolans avslutningsklass.

Lärarkategorier	Totala antalet undervisningstimmar	Procentuell fördelning
Rektorer och lektorer	8,178,5	36,1
Ord. adjunkter	10,505	46,3
E. o. adj., e. adj. o. timlärare	3,639	16,0
Ord. ämneslärarinnor	310	1,4
E. o. ämneslärarinnor	48	0,2
	<hr/> Summa	
	22,680,5	

Även om det icke direkt utsäges, är det ganska tydligt, vart man vill komma med utredningen. »Ett värdefullt faktum kan emellertid omedelbart konstateras, nämligen att lektorerna bestrida en betydligt mindre del av gymnasietjänstgöringen än vad man skulle förmoda. Sedan gammalt ingår ju i allmänna medvetandet den föreställningen, att lektorerna meddela huvudparten av den högre undervisningen vid landets läroverk. Dessa siffror tala dock otvetydigt ett annat språk.»

Redan en hastig blick på tabellen avslöjar emellertid en egendomlighet: siffrorna gälla icke blott gymnasiet utan även realskolans avslutningsklass, 5^e och 4^e. Motiveringen är, att denna »ju officiellt och med all rätt betraktas som fullt likvärdig med Ring I⁴». Men att elever, som i 3—4 år undervisats av adjunkter, skulle sista året före realexamen övertagas av lektorer har väl dock ingen gjort gällande? Och man kan inte heller tänka sig, att någon anser det rimligt att eleverna i första ringen regelmässigt skulle undervisas av realskolalärare för att därefter övertagas av gymnasielärare. Realskolans avslutningsklass skall naturligtvis undervisas av realskolans lärare och hör inte hemma i en statistik över gymnasieundervisningen — statistiken upptar också med rätta inte de fristående realskolorna, vilkas avslutningsklass dock är ännu mer likvärdig med samma klass i de högre allmänna läroverken än dessas första ring. Artikelförfattaren meddelar, att motsvarande siffror kunna »företes även enbart för gymnasiet, ehuru de av utrymmesskäl ej upptagas här». Dessa siffror skulle ha krävt ungefär en halv spalt, medan artikeln upptar tre spalter och där har plats för ämneslärarinnornas tjänstgöring på högstadiet, ehuru den »är av mindre intresse» — för fullständighets skull!

Det är emellertid ganska lätt att genom en hastig överslagsberäkning även utan primärmaterial få en ungefärlig bild av hur en beräkning enbart för gymnasiet skulle te sig. För realskolans avslutningsklass vid 61 högre allmänna läroverk kan man beräkna minst 2,100 undervisningstimmar i läroämnen per vecka. Av dessa kommer med all säkerhet en mycket ringa bråkdel på lektorerna, vilkas siffra säkert inte sjunker väsentligt under 8,000 timmar, om dessa timmar dragas bort, medan man kan gissa, att adjunkternas siffra skulle bli föga över 9,000 timmar.

Kvar står emellertid även då det överraskande förhållandet, att en något större del av gymnasieundervisningen vilar på adjunkter än

på lektorer. En nära till hands liggande slutsats vore, att man borde försöka få fler lektorer, och denna stödes av en iakttagelse, som Fries gör. »Särskilt anmärkningsvärda äro de för lektorerna låga procent-talen i de tungt vägande skrivämnena modersmål, tyska, engelska, franska och matematik.» Ett ofta påpekat och beklagat förhållande är ju, att man icke kunnat besätta ett stort antal lektorat i moderna språk av brist på sökande, och även i matematik ha liknande svårigheter uppstått. Adjunkternas stora tjänstgöring i dessa ämnen beror till stor del på rent nödtvång. Det skulle alltså erfordras åtgärder för att stimulera till högre studier i dessa ämnen. I andra ämnen åter, såsom modersmålet och historia, latin och grekiska, finnas åtskilliga mycket välmeriterade fil. doktorer, som få gå år efter år i väntan på lektorat. När trots detta mycken gymnasieundervisning i deras ämnen måste lämnas åt adjunkter, skulle man med skäl kunna ifrågasätta överflyttning eller nyinrättande av lektorstjänster.

Men man har nog skäl att misstänka, att det icke är dessa slutsatser, som komma att dragas ur de framlagda siffrorna. Snarare kan man befara, att de äro avsedda att användas för att visa, att gymnasieundervisningen egentligen har ganska liten nytta av lektorernas högre kompetens, som därför kan undvaras — adjunkt föreningen har i andra sammanhang varit inne på den linjen. Men vid en sådan användning har materialet ännu en felkälla. Av adjunkter, extra ordinarie och extra lärare ha nämligen icke så få fullgod lektorskompetens, fast de av olika skäl icke ha lektorstjänst. Fil. eller teol. doktorer äro, såvitt av en hastig genomräkning på grundval av Läroverkslärarnas riksförbunds årsbok 1943 framgår, 35 adjunkter, 32 e. o. och extra adjunkter samt 14 timlärare o. dyl (häri äro icke inräknade 22 seminarielektorer, som haft en del av sin tjänstgöring vid läroverk). Till jämförelse kan nämnas, att antalet rektorer och lektorer uppgår till omkring 450. Dessa 81 lärare torde representera minst 1,600 veckotimmar, och man misstar sig nog icke, om man antar, att de i regel betydligt mer än andra utnyttjas för tjänstgöring på gymnasiet. Redan med utgångspunkt från den publicerade statistiken kan man alltså våga slutsatsen, att sannolikt, trots lektorsbristen i vissa ämnen, ungefär hälften av undervisningen på gymnasiet ligger i händerna på lärare med den vetenskapliga kompetens som fordras för lektorstjänst. Ordinarie adjunkter utan denna kompetens ha sannolikt en något *mindre* andel.

Om man sedan icke inskränker sig till lektorsproblemet utan undersöker i vad mån gymnasierna kunna påräkna lärare med högre vetenskaplig utbildning över huvud, kan det vara värt att påpeka att — fortfarande enligt överslagsberäkning med samma källa — ett hundratal adjunkter och ett femtiotal andra lärare vid de högre allmänna läroverken ha avlagt licentiatexamen men icke disputerat.

I sista hand kan dock problemet om den högre vetenskapliga bildningens värde för gymnasieundervisningen icke lösas med statistik. I kravet på egen vetenskaplig forskning för de lärare, som företrädesvis avses för gymnasiet, ligger inneslutet ett krav att den högre skolundervisningen skall bevara kontakt med den vetenskapliga forsk-

ningen och icke bli ett upprepande av i ungdomen innötta examenskurser. Det kravet ha våra gymnasielärare, både med och utan lektorskompetens, vetat att motsvara i så stor utsträckning man rimligen kan begära. Men det har kostat dem mycken möda att med självstudier komplettera den väl bräckliga grund de lagt vid universitetet — en möda som f. ö. statsmakterna, när det gäller att bestämma lön och tjänstgöringsskyldighet, ofta inte vilja nämnvärt räkna med. Med denna syn på gymnasiets uppgift måste det både för lärare och elever vid den kulturinstitution en högre skola bör utgöra vara av behovet att förfoga över åtminstone några lärare, som skaffat sig den förtrogenhet med vetenskaplig litteratur och vetenskaplig metod, som endast egen forskning kan giva. Kommer det en gång att genom officiella åtgärder sägas ifrån att vi inte behöva ställa sådana vetenskapliga krav på gymnasielärarna, har man nog skäl att befara, att tämligen snart även kraven på undervisningens vetenskapliga standard sjunka till obotlig skada för vår kultur.

Utan avstående från lektorskompetensens bildningsvärden borde man dock kunna göra något för att minska den — visserligen agitatoriskt uppförstora — klyftan mellan lektorer och adjunkter. Läroverkslärare borde kunna påräkna verksamt stöd från det allmänna för att öka sin vetenskapliga kompetens, likaväl som officerare bedriva sin vidareutbildning helt på statens bekostnad. Ibland skulle man nog kunna önska något mindre byråkratisk stelbenthet, när det gäller att väga formell och reell kompetens. Äro slutligen universitetslärarna alldeles utan skuld till lektorsbristen i moderna språk?

När en kår vill höja sin och sitt arbetes ställning, brukar den kämpa för högre krav på utbildningen. Värner Rydén's insats för folkskollärarkårens höjande innebar bl. a., att seminarieundervisningen helt lämnades åt lektorer med avskaffande av de gamla adjunktstjänsterna. Studentkurserna för folkskollärare ha förlängts från ett till två år, en inom folkskollärarkåren mycket allmän opinion kräver realexamen som inträdesfordran till folkskoleseminarium, och åtskilliga yrka på studentexamen, småskollärarinnorna kräva samma utbildningstid som folkskollärarna. Samtidigt vill en, som man får hoppas, mer aktiv än representativ grupp inom läroverkslärarkåren taga bort ett kompetenskrav med lång tradition bakom sig. Vad resultatet skulle bli för läroverkens och deras lärares ställning och anseende är inte svårt att förutse.

Och ändock har här inte berörts särskilt landsortslektorernas stora roll som vetenskapens gesanter i olika bygder landet runt. Även detta stora kulturproblem, eller rättare sagt denna lektorernas utomordentliga kulturuppgift måste beaktas, när man skall mäta lektorskompetensens värde.

Mineichi Koga, storamiral av Japan — ett reseminne. Det var i Tours den glödheta sommaren 1921. Loire flöt som en uttorkad rännil i sin bruna flodbädd och det skarpa solljuset flimrade över Touraines huvudstad. Från trakten kring den ståtliga katedralen

St. Gatien med gråa, medeltida, halvt förfallna men likväl bebodda hus bort till St. Julien och sedan vidare till kvarteren runt St. Martin med den helige Martins grav i kryptan levde den vackra franska provinsmetropolen sitt av hettan dämpade liv. Genom pulsådern Rue Nationale drog helt sakta en ström förbi det gamla biblioteket med underbara handskriftsskatter och fram mellan statyerna av Descartes och Rabelais vid kajen, utfartsvägen flöt över Loirebron till andra stranden bortåt den vinproducerande landsbygden. I en av förstads-trädgårdarna sjöng en trubadur till luta sentimentala franska kärlekssånger, som man avnjöt läppjande på det röda Chinonvinet.

Ett märkbart inslag bland stadens befolkning utgjorde de talrika unga utlänningar, som sökt sig till språkkurserna vid Lycée Descartes och under M. le professeur Sourdillons energiska ledning inhämtade kunskaper i det ädla franska språket. Amerikaner och briter voro i majoritet, tyskarna lyste med sin frånvaro, spanjorer, tjecker och skandinaver, ett par italienare, fyra kineser och en japan sutto på de amfiteatraliskt ordnade bänkarna. De spanska herrarna, även under lektionstimmarna väl försedda med solfjädrar, fläktade sköna och frappant kolorerade amerikanska misser i nacken och vandrade sedan till konditori Massi vid Rue Nationale för att läska sig med iskalla fruktglaser. I Monsieur Tridons boklåda satt en dag en äldre, distingerad herre och beundrade kopparstick och bokhandlaren tog en av-sides och viskade med vördnad i rösten: Vet ni vem det är? »C'est M. Anatole France. Il a une si charmante conversation, spécialement quand il cause avec des dames.» Den litteräre patriarken bebodde en villa i stadens närhet.

På kurserna observerade de olika folkelementen varandra. Vi hade uttalsövning en dag och M. Sourdillon spetsade läpparna och sade: »du». Japanen skulle säga efter och sade: »dou». Sourdillon repeterade sitt »du» och japanen sitt »dou» gång efter annan. Det var tydligen en hård nöt att knäcka för en japansk tunga. Småningom bekantade vi oss med varandra över lag, även med japanen. Han var 35 år, capitaine de corvette, d. v. s. ungefär kommandörkapten av andra graden, och hade för 10 månader sedan kommit till Frankrike utan att kunna ett ord franska. Men det var en segt energisk typ och han förstod redan riktigt bra, även om hans egen konversation mest var tveksamt dröjande och uttalet egendomligt, i synnerhet när han sade »A-a-a-ah», långt ned i inälvorna. Hans namn var *Mineichi Koga*.

Själv bodde jag i Tours i ett litet privathotell vid Quai d'Orléans, vettande mot Loire, som inackordering hos marquis de Saint-Pierre, en infanterikapten av normandisk-bretonsk lantadel. Han var mycket stolt över sitt skandinaviska ursprung och bar syn för sägen: lång, ljushårig och blåögd bakom sin pincenez. Madame åter var en kolsvart fransyska, på fädernet av korsriddarsläkt, på mödernet son-dotterdotter till maréchal Soult, duc de Dalmatie, en av Napoleons mest berömda marskalkar. Markisen var stark katolik, antisemit och legitimist — i tamburen hängde porträtt av »Henri V.», le comte de Chambord, men själv avskydde han huset Orléans och svärmade för

Don Carlos' spansk-bourbonska gren. Tillika var han mycket historiskt intresserad och beläst. Vid den alltid livliga måltidsdiskussionen med de närvarande studenterna, ett par briter och jag, kom jag en dag att nämna Monsieur Kogas närvaro på kurserna. Madame blev eld och lågor — en japansk sjöofficer, det var något alldeles nytt att se, han måste absolut bjudas hem till middag. At mig uppdrogs att framföra inbjudningen, vilken jag också effektuerade. Som jag ej kunde säga M. Koga, att Madame ville se honom som kuriositet, framhöll jag officerskollegialiteten mellan honom och markisen, att de kämpat på samma sida i världskriget, o. s. v. Japanen var säkert förvånad — tacka för det — men lovade att infinna sig. När dagen kom, gick han emellertid till mig på f. m. på kursen och sökte förklara något i rätt obegripliga ord. Slutligen klargjorde han saken genom att klappa sig på magen och då begrep man ju i hettan, hur det stod till. Middagen uppsköts en vecka.

M. Koga skulle anlända en måndag, men när utsatt tid nalkades, befanns det, att värdfolket plötsligt måste resa till kusten. Förgäves framhöll jag, att man bjudit en gäst — Madame slog ut med båda händerna och sade: »Dites ce que vous voulez, que je suis desolée», etc., men fara skulle de. Detta var på söndagen, även måndagen var helgdag, alltså inga kurser och inte hade jag japanens adress. Emellertid fick jag av den enväldshärskande Madame fullmakt att ordna som jag ville, och markisens foro sin väg.

I huset 10 Quai d'Orléans kvarblev en i huvudsak mycket ungdomlig, till en början starkt villrådig och livligt diskuterande församling. Den bestod å ena sidan av Oxfordstudenten Alan Graham, skotten Douglas Lockhart och Lundastudenten, som skriver dessa rader, å den andra gamla Marie, som hade varit kokerska hos en ambassadör, samt tjänsteandarna Marie-Louise och Geneviève. Som ren statist fungerade australiensaren Jim Raff, en litet naiv yngling, vars kunskaper i franska voro särdeles obefintliga. Ett från denna tid bevarat brev till min då levande moder i Lund ger en ingående skildring av diskussionerna och händelseutvecklingen.

Graham förklarade, att det viktigaste för en japan var, att man hade härliga blomster på bordet. Följaktligen avtågade Alan och jag till Rue Nationale för att företa inköp, men som det var La fête de l'Assomption de la Sainte-Vierge lyckades vi ej uppdriva ens ett kålblad och återvände besvikna och snopna. Hemkommen hittade emellertid Graham i salongen en japansk vas och i den planterade vi *en enda* kvist hortensia, vilket av arrangörerna ansågs mycket lyckat (vasen förklarades sedan av M. Koga vara en tarvlig imitation). Marie-Louise och Geneviève voro dock starkt missnöjda med denna dekoration, emedan den verkade »pauvre», men Graham och jag stodo på oss och den ordinarie silverburken stod i ett hörn av matsalen och skämdes.

När klockan nalkades halv åtta, var atmosfären dramatiskt laddad och spänningen på sin höjdpunkt. Vid ringningen på den stora porten i trädgårdens höga mur mot kajen öppnade Marie-Louise och instegade Monsieur Mineichi Koga. Skyllande på min något högre ål-

der lyckades britterna utse mig till vicevärd och det var alltså jag som fick gå emot gästen för att söka förklara det något egendomliga faktum, att värdfolket helt saknades. M. Koga log ett lika förbindligt som outgrundligt leende och förklarade sig genast beredd att vända och avtåga. Nu använde jag all min vältalighet för att övertyga honom om, att en middag likväl stod redo. Eftersom han, som samma dag gjort en utfärd till de magnifika Touraineslotten Chenonceaux och Amboise, säkerligen var betydligt hungrig, gick övertalningen tämligen lätt och i samlad trupp intågade vi i matsalen. På bordet tronade vasen med den ensliga hortensian, gästen placerades mellan Graham och mig, med skotten och tyste Jim från Australien på andra sidan. Mineichi Koga var, givetvis, liten till växten, hudfärgen mera brun än gul, tunga ögonlock, det uppstrukna håret kolsvart — »fort joli», d. v. s. håret, förklarade sedan Marie-Louise och Geneviève; men, tillade de, han hade slagit något i det, eftersom det glänste så.

Middagskonversationen var till en början bland det mest komiska jag varit med om. Särskilt Graham och jag riktade turvis frågor till M. Koga, en aktningvärd samling spörsmål rörande Japan, m. m. För varje fråga funderade den japanske sjöofficeren djupsinnigt, sade »A-a-a-ah», besvarade frågan eller sade blott: »C'est ça», varefter det var nödvändigt att välja nytt samtalsämne. Lyckligtvis var Graham mera militärt bevandrad än jag och i fråga om de marina problemen var det lättare att draga sig fram. Emellertid hade jag på förhand förmanat gamla Marie, som icke förgäves gått i skola hos sin ambassadör, att laga den bästa tänkbara middag, vilket hon också lovat. Och när en fransk cuisinière utlovat något dylikt, så blir resultatet också storartat. Medan Marie-Louise serverade med ögon runda som thékoppar och allt eftersom rätterna och rödvinet framskred, veknade kommandörkaptenen från den uppgående solens land mer och mer. Vi hamnade slutligen i trädgården vid kaffe och en av mig anskaffad ask förträffliga Abdullah. M. Koga, talande med sitt ringa ordförråd och utan egentlig satsbildning, blev nu riktigt älskvärd, för att till slut vid konjaken förklara: »Très bonne pension ici» — och det hade han rätt i, isynnerhet den middagen. När Söders mörker plötsligt och oförmedlat föll på, satt vi kring trädgårdsbordet med cigarrettspetsarna glimmande som eldflugor i dunklet. Nu blevo med ens rollerna ombytta, nu var det M. Koga, som frågade, och vi, som svarade, eller också han, som enbart proklamerade sina ingalunda ointressanta meningar. Denna stund blev dagens märkligaste. Det var blott två år efter Versaillesfreden och luften i världen var alltjämt laddad med politik. M. Koga sade: »Que pensez-vous sur le Japon?» — »Que pensez-vous sur l'Amérique?», o. s. v. Och vi diskuterade och sade högtidligt »Ban-sa-i», som han lärde oss vid konjaken — »ça veut dire: dix mille années». Då jag frågade, om han inte tyckte det var litet för mycket att önska 10,000 år, svarade han leende och älskvärt: »Ça veut dire: je vous souhaite une longue vie — BANSAI!» Där resonerades också om Australien och M. Koga vände sig till unge Jim och sade, medan tandraderna grinade vita, sakta och långsamt: »Les Australiens n'aiment pas les Japonais.»

Men stackars Jim begrep ingenting! Så kom vi närmare in på Amerikafrågan och Koga talade i betydelsefulla ord, mer märkliga än vi då kunde förstå: »Nous sommes assez forts. Nous ne voulons pas la guerre, mais si l'Amérique nous menacera nous commencerons la guerre. Au Japon très bons généraux.» Det var årtionden före Pearl Harbor, men nu synes oss linjen ligga klar. Ett omdöme, som ofta återkom, då man diskuterade japanska personligheter, var »très brave homme». Man förstod den roll, som tapperheten, det rent personliga modet spelat och spelar i den japanska livs- och hederseodexen. Det var ett uttryck för »Bushido», »riddarens väg».

Helhetsintrycket av aftonen var suggestivt men egendomligt. Jag citerar direkt några rader ur brevet till min mor, daterat den 17 aug. 1921: »Ett slag, när vi satt där i den milda luften under mörkblå, stjärnbeströdd himmel och det vaga ljuset från gårdslampen föll över japanens drag mitt emot mig, på andra sidan bordet, där han satt tillbakalutad i sin stol med cigarretten i hand och huden brunaktigt skimrande över kindknotorna, allt medan orden föllo sparsamt men säkert, fick jag en nästan hemsk förnimmelse av det svalg, som skiljer raserna, obegripligt, oöverstigligt. Vi satt där tillsammans och talte tillsammans Frankrikes språk och vi voro klädda i liknande kläder och vi rökte samma sorts cigarretter, men det var egentligen det, som var gemensamt. Ty man har knappast en bas gemensam att utgå från, man talar i själva verket tungomål så långt skilda som öster från väster.»

Slutligen besågo vi husets olika våningar, varvid M. Koga på ett för oss egendomligt sätt ljudlöst tassade upp- och nedför trapporna. Vid 1/2-11-tiden avtågade britterna och han till marknaden, la foire, medan jag, mätt av dagens sensationer och möda, kvarblev på valplatsen. På marknaden hade herrarna haft för sig allehanda förlustelser, åkt kälkbana i »la petite Suisse», spelat på roulette och vunnit ett marsvin och en kanin samt skådat sig i speglarna i ett hus med allehanda olika sorters sådana. »But», sade Graham vid hemkomsten, »you see, the Japanese looked just the same in all the mirrors.» Jag tror, att M. Koga var mycket nöjd med sin utflykt och han tackade mig särdeles älskvärt, när vi därefter råkades på kurserna. Till min mor skrev jag emellertid: »Sympatisk var han inte, ty hur kan man hysa sympati för en mänska, av vilken man ej begriper så mycket, att det kan läggas på en lillfingernagel.»

Över den i familjen de Saint-Pierre mellan markisen och Graham senare förda diskussionen rörande det framtida politiska förhållandet mellan U. S. A., England och Japan skall jag draga en barmhärtighetens slöja. Ingen av deras förutsägelser har slagit in, utom den japanska ockupationen av Filippinerna. »Nous sommes assez forts.»

Den egendomliga middag och kväll med representanten för en asiatisk stormakt, som jag fick vara med om, gjorde ett starkt och outplånligt intryck. Hela mannen var ett uttryck för seg och målmedveten energi och aldrig ett ögonblick tvivlade man på, att han var en framtidsman för sitt land. Mången gång under årens lopp har jag tänkt på Mineichi Koga, undrande om han en dag skulle dyka upp

som t. ex. japansk marinattaché i Stockholm. Han nådde mycket längre än så.

De svenska huvudstadstidningarna för den 6 maj 1944 innehöll hans porträtt med ett litet vemodigt drag kring munnen mitt i det starka, outgrundliga ansiktet. Ett referat av telegram från Tokio den 5 maj sade: »Överbefälhavaren för den japanska förenade flottan, amiral Mineichi Koga, dödades i mars 1944 på sin post, då han vid fronten ledde operationerna från ett flygplan. Amiral Koga har efter sin död befordrats till storamiral och av kejsaren förlänats Gyllene Drakens orden av första klass. Amiral Koga hade endast ett år tjänstgjort som flottöverbefälhavare. Han har inlagt stora förtjänster om flottans och marinflygets verksamhet.»

Mineichi Kogas liv nådde aldrig upp till »10,000 år». Vid 58 års ålder föll han för sitt fädernesland. Man kan tänka vad man vill om detta hans lands politik och den, efter vår mening, dystra roll, som Japan spelat i den nuvarande världstragedien. Den enskildes pliktgärning med livets uppoffrande som högsta insats är likväl alltid värd sin honnör. Det bidrar till minskande av det förödande folkhatet, om man tänker så.

7.5. 1944.

Bengt Hildebrand.

Ryssland-Polen och Sosnkowski än en gång. I den rysk-polska konflikten har någon lösning hittills icke inträffat. Konflikten antog en annan karaktär än tidigare. Stalins plan att skapa ett nytt Polen efter sitt eget huvud går stiek i stäv mot den polska Londonregeringen, som upprätthåller den polska statens traditioner från 1918—39. Det polska folket står hittills i överväldigande majoritet bakom den polska Londonregeringen, som i Polen har sin delegat och vicepremierministers rang och vid hans sida ett råd, som företräder den polska nationalkommittén i London. Moskva har grundat en kommitté (Polska patrioters kommitté) med Wanda Kornejczuk-Wasilewska i spetsen och ett nationalråd i Polen, och kopierar sålunda sin konkurrentorganisation. Huvudmål för den ryska diplomatiska offensiven på det polska frontavsnittet är nu den polska Londonregeringen, och framför allt den polske överbefälhavaren, general Sosnkowski. Polska patrioters kommitté kan inte erkännas av de allierade regeringarna som det polska folkets representation så länge i London den internationellt erkända polska regeringen existerar. Den måste först skjutas åt sidan, liksom konung Peters regering långsamt ersättes på den internationella arenan med Titos representanter. Och bakom den polska Londonregeringen står nästan hela det polska folket. Därför är dennas undanröjande inte någon lätt uppgift för Moskva. Härtill fordras åtminstone att den polska regeringen först komprometteras.

Häriifrån är det svårt att avgöra, vilken roll ryska agitatorer haft i förspelet till rättgången mot de 30 polska soldater av judisk härkomst, som åtalades för desertering. Med bestämdhet kan man antaga, att den ryska propagandan drog försorg om publiciteten kring den antijudiska stämningen i de polska garnisonerna i Skottland.

mot vilken den polska regeringen nu ingripit. Spridning av ryktet om processen mot »överste Morowski» och flera andra polska officerare i Palestina, med anledning av att de skulle ha avsänt ett hyllningstelegram till general Berling i Moskva och därför skulle ha dömts till fleråriga frihetsstraff t. o. m. på livstid, är ett annat försök att kompromettera den polska Londonregeringen. Denna process har visat sig vara en ren uppfinning. — Inom parentes kan man i rättvisans namn fastställa, att under de senaste sex månaderna 37 polacker av judisk härkomst utnämnts till officerare i den polska armén, och att »överste Morowski» är okänd i denna armé. Känd är däremot den överste Morawski, som under flera år var polsk militärattaché i Berlin. —

Nästan samtidigt härmed har till Moskva anlant den förste romersk-katolske präst, som Stalin mottagit, nämligen den polske prästen Orlemanski från U. S. A. Den ryska propagandan erhöll vid detta tillfälle värdefullt material att belysa Stalins vänskapliga inställning till Vatikanen och polackerna. När Orlemanski kom tillbaka till U. S. A. blottades hans absoluta politiska oerfarenhet, då den förment medlaren mellan Vatikanen och Kreml gick till Canossa och utverkade förlåtelse av sin biskop för sin politiska verksamhet och på så sätt desavouerade den ryska propagandan. Härpå utpekade den ryska propagandan den förre docenten i Kraków, Oskar Lange, som ny förmedlingsman mellan polackerna och Stalin. I verkligheten var doc. Lange samtidigt med Orlemanski i Moskva, där han spelade den viktigaste rollen och blott hade tagit med sig Orlemanski. Doc. Oskar Lange — inom parentes sagt förekommer förnamnet Oskar inte i några rent polska familjer — var till 1929 i Kraków ännu ej 30-årig docent i nationalekonomi och känd som salongsbolsjevik; han for 10 år före kriget som stipendiat till Amerika, där han stannade och antog amerikanskt medborgarskap. Nästan samtidigt med bildandet av Polska patrioters kommitté offentliggjorde han sina sympatier för Moskva och sin ogillande inställning till den polska Londonregeringen. Allt detta skulle stödja de polska »Kuusinerna» i Moskva och undergräva den polska regeringens auktoritet.

Den i Kreml mest hatade mannen i polska emigrantkretsar är general Sosnkowski, utan tvivel en av de största polska personligheterna i landsflykt, känd för sin kompromisslöshet och konsekvens. För att störta honom förklarade den ryska propagandan att Stalin är benägen att avstå från sina krav på, enligt en uppgift, Wilna, enligt en annan, Lwów (Lemberg), mot att Sosnkowski avgår från posten som överbefälhavare.

Sosnkowski bekläder två viktiga ämbeten: han är statspresidentens efterträdare och han är samtidigt överbefälhavare. Statspresident Raczkiewicz har svag hälsa; i London har redan några gånger spritts det ryktet, att han skulle vara villig att avgå till Sosnkowskis förmån. De polska radikala republikanska kretsarna i London (bondepartiet och socialdemokraterna) ha länge fruktat att i så fall alltför stor makt skulle samlas på en hand och att Sosnkowski skulle gå i Pilsudskis spår som diktator. Efter septemberkatastrofen 1939 antog

Pilsudskigestalten för polackerna i hemlandet en nästan legendarisk karaktär. Man glömde hans fel och även i de landsdelar, där förut hans flesta och bittraste motståndare funnos, ser man honom nu bara som frihetshjälten, vilken med fast hand styrde statens skepp genom de största svårigheter. Hans närmaste medarbetare under kriget mot bolsjevikerna 1919/20 var Sosnkowski. De republikanska kretsarna i London frukta att Pilsudskilegenden kunde överflyttas på Sosnkowski; det för friheten kämpande folket skulle, befarar man, kunna samla sig omkring sin överbefälhavare och inte bara följa honom mot de yttre fienderna, utan också stödja honom som diktator. Sosnkowski har dock hittills inte gjort något som motiverar en sådan fruktan. Hittills har han alltid varit demokrat och hans tal vittna om ett demokratiskt och utpräglat etiskt sinnelag. Trots detta fruktar man honom.

Det polska nationalrådet antog helt nyligen en resolution, innebärande att de poster, som nu innehas av Sosnkowski, borde skiljas åt. Detta beslut meddelades statspresidenten. Man ville inte ge efter för Moskvakraven och fordrade därför inte, att Sosnkowski skulle entledigas från sin post som överbefälhavare. Presidenten själv fick besluta, på vilken av de bägge posterna som han ville behålla Sosnkowski, och presidenten skulle själv bära ansvaret för sitt val. Men stormanloppet mot Sosnkowskis position såväl från Moskva som från det polska nationalrådet var ett faktum. Den polska konstitutionen förbjuder ej att de bägge ämbetena förenas i en person. Enligt konstitutionen är presidenten själv den högste arméchefen, på samma sätt som den amerikanske presidenten och som statsöverhuvudena i de flesta andra länder. Den polske presidenten är icke förpliktad att villfara nationalrådets begäran, då detta endast är ett rådgivande organ. Han löste dock frågan nyligen på så sätt att Sosnkowski skall entledigas från posten som vicepresident, när hans efterträdare på denna post, en man som f. n. deltar i den underjordiska verksamheten i Polen anlänt till England.

Trots denna polska eftergift kommer Moskva sannolikt att fortsätta sin propaganda mot den polska Londonregeringen och mot varje överbefälhavare utnämnd av denna. Moskva kommer säkert också att fortsätta sitt försök att i det befriade Polen skapa en ny regering, vilken är villig att återuppbygga Polen enligt ryska direktiv. För polackerna i hemlandet är det viktigaste problemet ej några konstitutionella frågor utan landets frihet. Polen misstror Moskva, men vill bli befriat och förbli fritt.

S. W.

Winston S. Churchill. Det har länge förvånat mig, att ingen i detta land hittills vågat sig på att utge en biografi över Englands store krigsledare. Uppgiften borde annars locka, tycker man. En så rikt facetterad och fascinerande personlighet som Winston Churchill behöver i varje fall inte sätta den presumtive levnadstecknaren i förlägenhet av brist på material. Men måhända har just ämnets ofantliga omfattning i förening med svårigheten att få rätt perspektiv in-

för ett liv, som ännu i sitt sjuttionde levnadsår synes lika virilt vitalt som någonsin tillförne, verkat dämpande på lusten att fatta pennan. Vare därmed huru som helst. Det är med tacksamhet man nu hälsar den första rent svenska Churchillbiografin, utgiven av Knut Hagberg. Författarens förståelse för och förtrogenhet med engelskt kynne och engelsk kultur överhuvud, ådagalagt vid flera tidigare tillfällen och senast i den i höstas utkomna underhållande essaysamlingen »Engelsmän», ställer redan från början höga förväntningar på denna bok.

Redan i förordet deklarerar författaren med manlig rättframhet sin ståndpunkt. Boken är »en politisk bekännelse lika mycket som en historisk berättelse». Detta, liksom ock antydningarna på samma plats om den roll hans tidigare produktion spelat för det föreliggande arbetet, gör ett odelat sympatiskt intryck.

Den som läst Hagbergs år 1927 utkomna essaysamling »Världens Barn» tillika med författarens artiklar i NDA under det senaste halvåret, kan nog inte undgå att, när han nu med iver och intresse vänder bladen i den nya boken, — företalet till trots — gång efter annan med en viss besvikelse konstatera, hurusom han redan förut läst den eller den passagen. Det är inte meningen att här ifrågasätta författarens rätt att efter eget skön utnyttja tidigare skrifter vid sammanställandet av en ny. Men metoden synes mig ingalunda riskfri. Kompositionens kontinuitet blir icke sällan lidande på ett dylikt tillvägagångssätt, alldeles oavsett att arbetet härigenom gärna mister något av den fräschhet, som ger allt nyskapande en särskild, ursprunglig tjusning. Den bristande kongruensen i tiden för de olika, ej nyskrivna partierna blir till ett hinder, besvärligt nog att övervinna även för en så erkänt skicklig stilist som Hagberg.

Men naturligtvis är det en utomordentlig bok. Så värst mycket nytt ger den väl inte den i Churchill-litteraturen och i Churchills egna tal och skrifter redan bevandrade. För den som emellertid aldrig läst en rad i hithörande stycken, bör den bli en värdefull och välkommen introduktion till — det är att hoppas — alltmer fördjupade studier av en av samtidens störste. Avsnittet »Vittert mellanspel», som uteslutande behandlar ungdomsromanen Savrola, hör till de bästa och mest intresseväckande. Ett ganska betagande porträtt får man här av den unge Churchill, tecknat med fin förståelse och psykologisk skarpblick. En smula betänksam blir man däremot inför hans uppfattning om den roll Churchill spelade vid konung Edwards abdikation. Hagberg vill göra gällande, att Churchill här blamerat sig, att han »hållit på fel häst». Det är mig icke bekant, huruvida alla handlingar i denna djupt tragiska och dock, trots allt, innerst så mänskliga affär numera äro tillgängliga för historiker och forskare i övrigt. Åtminstone tre omständigheter tala bestämt för att så icke skulle vara fallet. Dels ligger händelsen för nära i tiden. Dessutom leva ännu de bägge närmast berörda kontrahenterna, och trots den sanningsslidelse och objektivitet som tiden annars gärna räknar sig till förtjänst, torde åtminstone den brittiska världens vördnad för sitt konungahus än så länge verka återhållande på eventuellt forskarnit

inom denna speciella ämnessfär. Härtill kommer till sist en annan aspekt. Det är föga troligt, att papperen läggas på bordet i en tid, då nationen ännu står mitt uppe i en strid på liv och död.

Utän att ge sig in på frågan om Hagbergs uppfattning är riktig, kan det kanske vara av intresse att se vad en annan av Churchills biografier har att säga i denna sak. Ur Lewis Broads utomordentligt detaljrika om ock något panegyriska bok (»Winston Churchill», Hutchinson, aug. 1941) äro följande citat hämtade (sid. 242 ff.): »Thereafter King Edward made a request to Baldwin that he might consult Winston as a friend. This in itself was a constitutional problem, for the Prime Minister by virtue of his office is the King's adviser. In this case, however, it was on an issue between himself and his Prime Minister that the Sovereign was seeking advice. Winston thereafter was summoned to give advice to the King... The following day Winston issued a statement for publication in the Press...» »It is regrettable to have to record» — fortsätter Broad — »that as a sequel to the issue of that statement Winston was charged with trying to make political capital out of the crisis for his own personal ends. Such is the fact. It was represented that his purpose was to form a King's party so that as Baldwin's successor he might undertake for the King what Baldwin had declined to do.»

Broads uppfattning delas tydligen även av Wingfield-Stratford (»Churchill, The making of a Hero», Gollancz, 1942): »To a superficial observer it might seem that Churchill had never fallen so low as when, pressing his point in the teeth of the sentiment of the House, he was denied a hearing in the Commons, being assailed from all directions by angry cries of »Sit down». There were even those who, unable to comprehend his motives, suspected him of so criminal an ambition as that of coming to power at the head of a King's party, and appealing to popular sentiment over the heads of the existing ministers—an imputation as preposterously disparaging to the King himself as it was to him.» (Sid. 237.)

Beträffande Baldwins »till synes vådliga hasard med Englands försvarsfråga» (sid. 106) kommer Hagberg med en synpunkt, som åtminstone vid första påseende verkar väl så djärv. Förutseende nog styrker han dock redan i förväg den läsare, som eventuellt känner sig tveksam och tvivlande, med den vänliga uppmaningen att se litet längre än vad näsan räcker. Kanhända har han emellertid rätt, när han säger sig mena, att Baldwin på lång sikt och ifrån det vid den tiden rådande utomordentligt komplicerade världslägets förutsättningar handlat alldeles rätt, riktigt och med stor statsmannaklokskap.

Man konstaterar vidare, att Hagberg mycket snabbt gått förbi Churchills insatser i engelsk inrikespolitik under mellankrigsåren, exempelvis såsom finansminister. Denna del av hans liv är föga behandlad i svensk litteratur och skulle även den helt visst erbjuda mycket av intresse. Utän en djupare kännedom om detta kapitel blir bilden av Churchills personlighet säkerligen ofullständig.

Hagbergs bok har tillfört oss en fyllig och — inom den av sidan-

talet angivna ramen — förvånansvärt fullständig skildring av Winston Churchills otroligt, ja, ofattbart händelserika liv. Att den är välskriven och ställvis, såsom t. ex. i kapitlet »Churchill och England» alldeles lysande skriven, behöver ju knappast särskilt framhållas. De av huvudpersonens liv och gärning intresserade skola säkerligen hälsa den utförliga litteraturförteckningen med tacksamhet och tillfredsställelse. Boken fyller på ett förnämligt sätt ett tomrum i vår litteratur, och det återstår endast att önska att den måtte vinna största möjliga spridning.

Bengt Ulmgren.

Varning för fredsoptimism. »Nineteen-twenty, peace and plenty», jublade man i det krigströtta England på nyåret 1920, och hela världen stämde in i kören. Nu lider det mänskligt att döma mot slutet av ett andra världskrig, så oerhört mycket mera förhärjande och nedbrytande än det första. Vad under då, att folken på nytt med iver klamra sig fast vid tron på en kommande gyllene fredstid med trygghet, arbete och bröd åt alla? Ett mäktigt stöd ha dessa stämningar i de allierades segerproklamationer, som inte minst i Sverige av många omfattas med orubblig trosvisshet. Mot bakgrunden av detta läge har professor Gunnar Myrdals »Varning för fredsoptimism» aktuellt intresse. Myrdal vill ingalunda förmena oss att önska och sympatisera. Själv döljer han inte ett ögonblick sin kärlek till Amerika eller sin förståelsefulla syn på Sovjetryssland. Han framhåller också, att möjligheter finnas för ett snabbt framåtskridande efter kriget, om man blott vill gripa dem. Men han varnar för illusionsmakeriet, önsketänkandet, det kritiklösa anammandet av utländska propagandateser.

Den stora fiktionen, som döljer fredsverkets förutsättningar, är påståendet om de allierade nationernas obrottsliga enighet. Enligt Myrdal har man icke kunnat allmänt och hjärtligt enas om mer än en sak, nämligen att hålla de neutrala borta från fredsplaneringen. Författaren menar icke utan skäl, att vi för vår del kunna vara belåtna med den ståndpunkten. Det viktigaste är naturligtvis förhållandet mellan »de tre stora», Amerika, England och Sovjetryssland. Vore de fullständigt överens, så skulle världsfreden för överskådlig framtid vara tryggad och vägen ligga öppen till en överenskommelse, som löste världens ekonomiska efterkrigsproblem. Men dess värre råder djup oenighet inom det stora triumviratet. Sovjetunionen intager i de allmänna internationella frågorna en sfinxlik hållning men vakar svartsjukt över sin absoluta maktfullkomlighet inom vad man betraktar som ryskt intresseområde. Storbritanniens och Amerikas tillgångar äro visserligen när det gäller krigföringen så sammanblandade, att de knappt kunna hållas isär, men detta betyder ingalunda, att förhandlingar rörande efterkrigstiden förlöpa utan gnidningar. Tvärtom — frågor rörande kolonier, valutareglering, internationella investeringar och framför allt krigsskuldernas reglering vålla svåra motsättningar. Eftersom en samling kring positiva mål inte kunnat åstadkommas, har man måst bygga fiktionen om fullständig enighet

på en annan fiktion, nämligen att den viktigaste uppgiften efter Tysklands krossande skall bli — världens **organisering** till försvar mot Tyskland. Man vill överskyla intressesättningarna genom att förlänga krigets antityska samarbetslinje in i framtiden. Men sanningen är den, att Tyskland aldrig mera kan sträcka ut sin hand efter världsherraväldet, lika litet som Frankrike kunnat det sedan Napoleon och av alldeles samma skäl: befolkningsbasens otillräcklighet. Den stora faran ligger i stället däri, att en allierad seger kan bilda upptakten till stegrad konkurrens mellan de tre stora världsmakterna med autarkisträvanden, rustningar och världens uppdelning i intressesfärer som följd. En sådan utveckling skulle giva upphov till en långvarig världsdepression, hämma återuppbyggnaden, ytterligare sänka respekten för internationell rätt och göra de små staterna beroende av de storas godtycke. I det antydda perspektivets förlängning ligger till sist den fasansfulla möjligheten av ett framtida världskrig mellan Sovjetryssland och de anglosachsiska imperierna.

Professor Myrdal siar inte om detta nya Ragnarök. Han utgår från den politiska utvecklingen i Amerika sedan november 1942. Då det rör sig om ett triangelproblem, är naturligtvis denna begränsning till amerikanska synpunkter och förhållanden på sätt och vis att beklaga. Men man får icke begära det omöjliga. Amerika har ju blivit världens långivarnation och den ekonomiska rekonstruktionen är därför i främsta rummet beroende av dess vilja till generös medverkan. Man minns professor Myrdals solljusa skildring från i fjol av »Amerika mitt i världen». Pearl Harbour hade med ett slag sopat undan isolationismen och de falska trygghetsföreställningarna, det amerikanska folket hade blivit varse sin uppgift och sitt ansvar, det gjorde sig berett att vinna icke blott kriget utan även freden, att utan egoistiska beräkningar men i de amerikanska idealens anda skapa en världsordning, grundad på frihet, jämlikhet och rättvisa. Som karakteristik av ett tillfälligt stämningsläge kan denna skönmålning ha varit riktig — Myrdal förklarar sig alltså vilja stå för densamma — men uppenbart är dock, att han själv anser den förfelad såsom en analys av utvecklingstendenserna på längre sikt. Tydligen har professor Myrdal under sitt senaste besök i Amerika fått en ändrad syn på mångt och mycket. Upprepade gånger understryker han, att den amerikanska inställningen till världens efterkrigsproblem blivit oklarrare, ängsligare, nationellt snålare.

Förklaringarna äro icke svåra att finna. Sedan den överhängande faran för en tysk-japansk seger försvunnit, har kriget för genomsnittsamerikanen förlorat sin omedelbara aktualitet, samtidigt som dess vardagsbesvär satt sin prägel på tillvaron. Härtill kommer den psykologiska faktor, som spelade en så ödesdiger roll efter det första världskriget: känslan av att bundsförvanterna äro ute för att tillgodose var och en sina intressen och att Amerika utnyttjas av dem. Hand i hand med omsvängningen i den utrikespolitiska opinionen går en inrikespolitisk reaktion. Kongressen behärskas numera av en koalition mellan sydstatsdemokrater och republikaner, vilken tvingat

Roosevelt att i stort sett avskryva New Deal. Det är signifikativt, att Sumner Welles har fått avgå och vicepresidenten Henry Wallace förlorat sitt inflytande. Dessa båda ha ju framför andra företrätt en internationalistisk linje i amerikansk utrikespolitik. Den imperialistiska åskådningen, enligt vilken Wilsons fjorton punkter äro en styggelse och Atlantdeklarationen, även om man inte öppet säger det, praktiskt värdelös, vinner terräng. Höstens val, åtminstone valen till kongressen, torde snarast komma att skärpa denna tendens. Detta är, i stort sett, professor Myrdals uppfattning. Då och då märker man emellertid, huru författaren liksom ryggas tillbaka för sina egna pessimistiska slutsatser. Han försöker rädda åtminstone några rester av sin tidigare ljusa tro på amerikanerna genom att draga en skiljelinje mellan de ledande och folket. »Idealtröttheten» anses framför allt utmärka politiker och experter, medan den stora massan av det amerikanska folket alltjämt önskar, ja fordrar, att politiken skall bygga på moraliska principer. Man känner sig knappast övertygad av detta resonemang. Under alla omständigheter har man svårt att hämta någon nämnvärd tröst av folkets supponerade goda vilja, eftersom författaren icke tycks anse, att den skall bli en positiv faktor av större betydelse vid lösandet av efterkrigsproblemen. Under vissa omständigheter skulle den rentav kunna verka i negativ riktning. Om bundsförvanterna, närmast Sovjetryssland, genomdriva en fredsuppgörelse, som sårar den amerikanska idealismen, kommer nämligen denna, framhåller Myrdal, att bli ett stöd för en väpnad amerikansk isolationism.

Författarens initierade granskning av de amerikanska konjunktursutsikterna efter kriget utgör en viktig del av resonemanget. På ledande amerikanskt håll hoppas man kunna rädda krigstidens högkonjunktur obeskuren över demobiliseringen och den industriella omställningen in i efterkrigsperioden. På som det förefaller goda grunder betvivlar Myrdal, att detta skall lyckas. I stället ser han fram emot en stor industriell fredskris med arbetslöshet av hittills oanade proportioner jämte överproduktion inom jordbruket. En dylik kris måste naturligtvis allvarligt rubba produktionsförhållandena i de flesta andra länder och redan därigenom få en ödesdiger betydelse både ekonomiskt och politiskt. Men härtill kommer, att Amerikas likgiltighet för världens affärer torde stegras, i samma mån som den inre krisen ställer det amerikanska samhället inför stora ekonomiska och sociala uppgifter. Huvudintrycket blir sålunda, att Gamla världen icke bör hoppas alltför mycket av den Nya.

Vilka slutsatser kunna nu dragas för Sveriges del? Den första och viktigaste lyder i all enkelhet så: vi måste taga vårt öde i egna händer. Vi måste utrota den troskyldiga föreställningen, att segrarna skola ge oss huld och skydd och lösa våra problem för vår räkning. Om vi lyckas komma oskadda genom själva kriget, vilket är en förutsättning för Myrdals resonemang, måste vi bereda oss att uthärda ekonomiska svårigheter, som kanske äro föga mindre än krigstidens och att motstå påtryckningar, som kunna sätta vår frihet och vårt oberoende på spel. Världsläget efter krigets slut kommer med all

sannolikhet att tvinga oss till hög militär beredskap och omfattande åtgärder för ekonomisk självförsörjning. Det bör kanske här framhållas, att Myrdals utrikespolitiska teser icke kunna tas till intäkt för några socialiseringssträvanden. Man frågar sig stundom, huruvida författaren ändock avsett något dylikt. Om de internationella betingelserna för svenskt näringsliv efter krigets slut bli sämre, än man nu i allmänhet förutsätter, kan det visserligen bli nödvändigt att tills vidare upprätthålla statens kontroll över produktion och konsumtion. Men målet måste vara att återställa ett fritt näringsliv, så snart förhållandena medge, icke att glida över från det av krisen framtvingna regleringssystemet i en kollektiverad och statskontrollerad normaltillvaro.

Myrdals bok har sin betydelse icke minst genom det sunda svenska självförtroende, som där utan buller och bång men klart och tveklöst kommer till uttryck. Med några befogade erinringar lägger han till rätta de föreställningar om oss själva och vårt förhållande till omvärlden, som propageras av Kämpande Demokrati och dess meningsfränder. Han påpekar, att de allierade nationerna knappast äro en församling av ljusets riddare utan i stället ett ganska blandat sällskap, lika brokigt som mänskligheten själv; att de icke frivilligt dragit ut på korståg utan tvungits till krig genom Tysklands och Japans angrepp; att Sveriges politik visserligen icke håller de absoluta måtten men däremot synnerligen väl uthärdar en jämförelse ur moralisk synpunkt med Englands, Amerikas eller Norges. Det är en egendomlighet, säger Myrdal vidare, att gamla pacifister nu tyckas hylla den militaristiska uppfattningen om kriget som ett renande stålbad. Vår respekt för de ockuperade folkens hjältemodiga motstånd får icke dölja för oss den sanningen, att kriget, särskilt i dess moderna gestalt, är icke blott materiellt förödande utan även moraliskt nedbrytande. Vi måste vara djupt tacksamma, om vårt folk kan räddas undan den förvildning, som följer i krigets och ockupationens spår. Man kan säga, att de här antydda synpunkterna icke äro på något sätt nya, att de äro uttryck för den uppfattning, som sansade och förnuftiga svenska medborgare ständigt hyst och hävdad. Men det kan icke förnekas, att resonemanget får en särskild tyngd, då det framlägges av en man med professor Myrdals inställning och föregående.

Författaren diskuterar slutligen målsättningen för den svenska efterkrigspolitiken, fortfarande under förutsättning att vi undgå inblandning i kriget. Eftersom det är otillrädligt att bygga några förhoppningar på en internationell rättsorganisation, har man vid bedömningen av vårt läge att utgå från stormakterna såsom självständiga faktorer. Det kan, säger Myrdal, icke förutsättas, att Amerika inom överskådlig framtid skall hävda några egna intressen i Europa. Vår världsdelen kommer att domineras av Sovjetryssland och, vad beträffar ett område i väster, Storbritannien. För svensk utrikespolitik måste bevarandet av goda förbindelser med Sovjetunionen stå som den förnämsta uppgiften. Men detta är naturligtvis inte enbart Sveriges sak. Skulle Sovjetryssland mot förmodan krossa Finlands självständighet, måste Sverige känna sig hotat till livet, och alla an-

strängningar lära då komma att inriktas på förberedelser till försvar. Om däremot det mäktiga ryska imperiet, såsom man vill hoppas, går med på bevarandet av ett fritt och livsdugligt Finland, finnes från Sveriges sida intet hinder för ett gott grannförhållande. Synnerligen viktigt är, att icke Norge genom upprättande av brittiska baser eller på annat sätt förvandlas till ett nytt Portugal. Skandinavien skulle därigenom löpa fara att indragas i stormakternas intressemotsättningar. Myrdal hyser goda förhoppningar om att både Storbritannien och Norge av hänsyn till egna välförstådda intressen skola avstå från alla åtgärder, som skulle kunna leda till dylika konsekvenser. Mot detta finnes i princip intet att invända, men det är skäl att varna för de tendenser till anpassning österut, som redan nu äro tydligt märkbara.

Myrdal understryker Sveriges intresse av samförstånd och samverkan i Norden. Ett nordiskt statsförbund vill han dock icke veta av. Ett försvarsförbund anser han uteslutet både med tanke på de inomnordiska känslomotsättningarna och stormakternas, särskilt Sovjetunionens, misstänksamhet. Men när det gäller ekonomiskt och kulturellt samarbete skönjer han stora utvecklingsmöjligheter. Det finns skäl att i synnerhet understryka vad författaren i detta sammanhang har att säga om nödvändigheten av en bredare grundval för den vetenskapliga kulturen i vart och ett av de nordiska länderna. Med sympatisk frimodighet uppmanar Myrdal Sverige att visa vägen till nordisk samling genom en generös politik i olika hänseenden. Man vill gärna instämma häri. Fråga är dock, om icke Myrdal något överskattar det svenska folkets nordiska offervilja. Denna har blivit en smula avkyld, bl. a. genom norska kalldusechar. Myrdal har själv uppseendeväckande ting att förmäla om den norska förtalskampanjen mot Sverige i Förenta Staterna. Måhända skjuter författaren de ekonomiska frågorna väl mycket i förgrunden. Sådana önskemål som en nordisk arbetsmarknad och en rationell fördelning av produktionsuppgifterna mellan Nordens länder torde knappast kunna förverkligas, utan att Norden först sammanslutits i en tämligen fast statlig samverkan. Icke ens ett statsförbund, vars uppgifter finge antagas begränsade till utrikes- och försvarspolitik samt därav härflytande ekonomiska angelägenheter, torde möjliggöra så omfattande ingripanden i de olika ländernas inre hushållning. Utan att på minsta vis förbise vikten av ekonomiska och kulturella strävanden vågar man påstå, att den angelägnaste uppgiften för nordiskt samarbete sedan alla Nordens länder återfått sin frihet, måste bli att ånyo finna en gemensam nordisk linje i utrikespolitiken.

Allt som kan främja freden och framåtskridandet i världen ligger i Sveriges intresse. Visserligen kan detsamma sägas om varje annat land, eftersom världsintresset är gemensamt för alla, men satsen har sin särskilda betydelse i Sveriges fall. För stormakterna och till stor del även för de smärre krigförande nationerna undanskymmas de internationalistiska synpunkterna av olikartade särintressen. Detta gäller i långt mindre grad om Sverige, utomstående i den stora striden och obundet av intressemotsättningarna inom det allierade lägret.

Myrdal anser därför, att vi skola framträda såsom förfäktare av frihandel, ohämmade kapitalrörelser, valutastabilisering och en överstatlig ordning, grundad på internationell rätt. Om det principiellt befogade i detta krav kan intet tvivel råda. Visserligen bör man icke vänta, att denna världens mäktige skola i nämnvärd grad låta påverka sig av uttalanden från svensk sida, men detta hindrar naturligtvis ej, att Sverige bör göra sin röst hörd och sitt inflytande gällande i den mån det går.

För Sveriges egen del är det av stor betydelse att hålla sambandet mellan Sveriges intresse och världsintresset klart i sikte. Man kommer här tillbaka till frågan om vårt nationella självförtroende. Det svenska folket har av gammalt för vana att anlägga en moralisk måttstock på utrikespolitiken. Utan tvivel är detta ett värdefullt drag i vårt folks mentalitet. Det bottnar djupt i våra nationella traditioner och sammanhänger nära med den svenska respekten för internationella rättsregler. Men klart är också, att den utrikespolitiska moralismen innesluter en fara för önsketänkande, att den kan giva upphov till en skev syn på verkligheten. Angreppen på neutralitetspolitiken lämna exempel härpå. Vi ha tvungits in i en avvärjande attityd, men det är felaktigt att betrakta denna som ett utslag av svensk isolationism. Om neutralitetspolitiken kan fullföljas till krigets slut, bör den, framhåller Myrdal, leda över i en internationalistisk politik, vars signum är »ett helhjärtat medlevande blott i sådana strävanden som gäller världen och mänskligheten men icke i enskilda stormakters intressepolitik». Vår politik under kriget, som haft till ändamål att hävda landets frihet och självständighet, har sålunda icke inneburit någon flykt från vårt internationella ansvar utan tvärtom en fortsatt vakthållning kring den internationella rättens idé. I medvetande härom kunna vi, obekymrade om allt slags främmande propaganda, inrikta oss på att framgent fylla våra uppgifter i Norden och världen.

»Varning för fredsoptimism» är en överraskande bok. Den markerar nästan något av en politisk omvändelse. Optimisten Myrdal har blivit pessimist. Amerikaentusiasten har utvecklats till en visserligen sympatiskt inställd men skarp kritiker av amerikanska förhållanden. Synen på den svenska samlingsregeringen och dess utrikespolitik är påtagligt förändrad. Myrdal älskar att förbrylla och chockera, att ställa upp teser och väcka diskussion. Hans senaste bok fyller i hög grad sådana syften. Den är ett stimulerande och tankeväckande debattinlägg, ett nyttigt korrektiv till den slätstrukna medlöparfilosofi, som vi dagligen och stundligen matas med, kort sagt ett ord i rättan tid.

Per G. Andreen.

Näringslivet och riksdagen. I förra häftets uppsats om »Näringslivet och riksdagen» — vilken innehöll en plaidoyer för en ökad representation för företagarvärlden inte minst under efterkrigspolitiken med dess dominerande ekonomiska frågor — gjorde undertecknad även ett uttalande om disponenten Elof Ericssons rekommenda-

tion av andra än de stora industriernas chefer såsom riksdagsmän. Disp. Ericsson hade i den mycket uppmärksammade intervju, som stod att läsa i *Dag. Nyh.*, när han lämnade det parlamentariska livet, ansett cheferna för arbetstyngda för att kunna sitta i riksdagen långa tider av året, och han hade anvisat som utväg att välja tjänstemän ur näringslivet. I journalistisk iver att åstadkomma en antites formulerade jag i uppsatsen den satsen, att »disponenten Elof Ericssons projekt om kanske billigt avlönade underhuggare som näringsrepresentanter är ett recept, som näringslivet inte kan ha någon nytta av». Det måste framgå av formuleringen att uttrycket »kanske billigt avlönade underhuggare» var min karakteristik av receptet. Sedan disp. Ericsson i brev till undertecknad uttalat sitt missnöje med formuleringen, vill jag gärna och beredvilligt beklaga att formuleringen fått en tillspetsning, som inte gör rättvisa åt disp. Ericssons tankegång.

När frågan ånyo bragts på tal vill jag emellertid ytterligare precisera min mening om tjänstemän såsom näringsrepresentanter. Vad riksdagen har behov av är auktoritativa företrädare för näringslivet. Personer, som ej ha ett primärt ansvar i företagen eller dessas riksorganisationer, kunna visserligen tillföra riksdagen en teknisk sakkunskap, som givetvis i och för sig kan vara värdefull. Men fackupplysningar kunna erhållas genom yttranden, genom direkta föredragningar i utskotten o. s. v. och är inte i detta sammanhang det viktigaste. Däremot är det föga sannolikt att dessa tjänstemäns uttalanden i de stora ekonomiska frågorna uti utskott eller kammare skola tillmätas den auktoritativa vikt, som näringsrepresentanternas yttranden böra ha. Säkerligen skulle en dylik tjänsteman, även om han skulle stå ganska högt uppe på rangrullan, själv i regel känna sig i behov av instruktioner från företagsledningen i kvistiga frågor. Idealet måste dock vara att en riksdagsman intar den ställningen att han kan fatta position eller ge klara besked på egen hand. Erfarenheten har också visat att t. ex. kamrerare, som valts in i riksdagen, inte betraktats som auktoriteter för den näringsgren, där de haft sin anställning; däremot har de givetvis, liksom andra riksdagsmän, kunnat vara utomordentliga och välbehövliga företrädare för bygden, för medelklassintressena, för kommunal och social erfarenhet e. dyl. För övrigt är det föga sannolikt att väljarna skulle — så hård som striden mellan de många intressena är vid nomineringarna i de borgerliga partierna — acceptera såsom näringsrepresentanter andra än dem, som med verklig auktoritet kunna företräda näringslivet. Beaktas måste också att fackföreningsrörelsen och jordbruket skicka sina ledande män till riksdagen — fackföreningsrörelsen har dock på sistone blivit något mer restriktiv än förut. Just för att få jämnt spel ligger det den största makt uppå att även industrien, handeln m. m. kunna möta upp i riksdagen med några av sina ledande män.

Detta sagt mera allmängiltigt. I min uppsats skrev jag att »detta utesluter givetvis inte, att i stora företag andra lämpliga personer i ledande ställning än chefen kunna med fördel inväljas. Allt hänger på personligheten.» Av disponent Ericssons brev vill det synas, som om han i sitt intervjuuttalande haft blott chefstjänstemän i åtanke,

Dagens frågor

ehuru hans recept allmänt i debatten kommit att tolkas vida mer extensivt. I så fall divergera disp. Ericssons och mina uppfattningar föga. Och i så fall äro partiernas nomineringsförsamlingar närmast att pröva den föreslagne chefstjänstemannens personliga lämplighet.

Men kvar står givetvis det både för näringslivet och riksdagen angelägna kravet att industrien och handeln bli så auktoritativt och kvalifikativt väl företrädda som det under nuvarande politiska förhållanden är möjligt. Och min rader voro främst nedskrivna som en reaktion mot den tro, som ibland kan märkas hos industrimän, nämligen att företagarvärldens representation kan enkelt och effektivt lösas genom att någon underordnad jurist eller tekniker skickas till riksdagen som ombudsman. Detta är en lättvindig och sorglös uppfattning, vittnande om stor obekantskap med den politiska och psykologiska verkligheten. Men denna mening kan uppenbarligen endast med orätt pådyvlas Åtvidabergskoncernens politiskt förfarne chef.

En helt annan sak är tjänstemännens representation, som ur medelklassynpunkter påkallar sin särskilda uppmärksamhet. Men denna fråga har i detta samband helt lämnats å sido.

Elis Håstad.